

Bukaresti magyar hagyományok a XIX. századból

Önismeretünk, életvitelünk hagyományait — mindazt, ami beletartozik: helyünk és feladataink felismerését az ország életében, nemzetiségi sajátosságaink ápolásának és a román néppel való testvéri együttélésünknek összekapcsolását — nagyon régi időkre vezethetjük vissza. 1918 után a romániai magyarság társadalmi és szellemi életének vezetői keresték a méltó modus vivendit, s a nemzeti egyenjogúság demokratikus, szocialista megteremtéséért küzdők találták meg a járható utat valamennyiünknek. Az alkotó együttélés, az építő együttműködés megannyi demokrata híve számára — akik sokáig különböző módon és különféle eredménnyel próbálták előmozdítani a lényegében azonos célt — a Román Kommunista Párt eszméi mutatták meg a reális távlatokat; végül is minden egészséges törekvés a párt küzdelmében fonódott össze. A társadalomépítés más területeihez hasonlóan, a szocialista nemzetiségi életvitelben is ez a szintézis hozta létre az összhangot a romániai magyarság rétegei között, s a testvéri építés egységét a román nemzettel.

Hol kereshetnők előzményeit vagy a hasonló törekvések nyomait az időben?

A Bukarestben munkát kereső, letelepedő magyarok sorsát, szervezeteit és kulturális megmozdulásait néha lankadó, máskor élénkebb érdeklődés kísérte az utóbbi évszázadban. Különösen a hajdani kolozsvári lapok figyelmezttek a bukaresti magyarok életére, és persze, a brassói magyar sajtó foglalkozott — helyi érdekből is — a barcasági csángók bukaresti sorsával. A múlt század végén megjelent bukaresti magyar évkönyvek ismertek voltak Erdély-szerte, hasonlóképpen sok erdélyi nevet — köztük románokét is — találunk a régi bukaresti magyar lapok előfizetőinek jegyzékein. Böződi György 1938-ban a *Székely bánjában* értékes adatokat közölt a havasalföldi magyar munkások, cselédek múlt századi sorsáról. Sándor József író, lapszerkesztő, közéleti ember, aki Bukarestben született 1853-ban, majd Erdélybe költözött, az erdélyi baloldal szellemi seregszemléjét nyújtó *48-as Erdély* című, 1943-ban megjelent, *Spectator* szerkesztette antológiában Koós Ferenc múlt századi bukaresti magyar tanító alakját idézte fel, és élete példáját állította a Habsburgok elleni népi összefogás elé. Szemlér Ferenc regénye, a *Más csillagon* első (folytatás nélkül maradt) művészi dokumentuma a két világháború közötti korszaknak, a Bukarestben tanuló magyar egyetemi hallgatók beilleszkedésének, eltalálásának a bukaresti magyar napszámásokhoz, cselédekhez, s így az értelmiségi népszolgálat felismeréséhez. Szemlér elsősorban időleges bukaresti magyarokról írt, és máig megíratlan a „törzsökös“ bukaresti magyarok izgalmas életérése.

Figyelmen kívül maradt az a fontos folyamat is, amelyik a bukaresti magyarság körében a múlt század derekán zajlott le, s az akkori viszonyok között a kisebbségben élő magyar dolgozók életvitelét alakította ki. Koós Ferenc és a másik bukaresti magyar vezető egyéniség, Veress Sándor könyveiből, újságcikkeiből nyomon követhető ez a folyamat. Koós Ferenc szemelvényes kiadásban újra hozzáférhető munkája (*Életem és emlékeim*) és Veress Sándor emlékirata (*A magyar emigratio a Keleten*) a nemzetiségi életvitel sok hasznos, fontos elemét fogalmazta meg, máig ható érvénnyel.

Miért éppen Koós Ferencék idejében fogalmazták meg, „kísérletezték ki“ ezt a modus vivendit?

A válaszért végig kell tekintenünk a bukaresti magyarok történetén. Koós Ferenc írta le — saját kutatásai és a bukaresti magyar szájhagyományok alapján —, hogy magyar iparosok a XIV. század óta éltek és dolgoztak Havaselvén. Egyházi feljegyzések szerint a XV. században már magyar katolikus misszionárius-

sok található Bukarestben, ahol feltehetően magyar lakosság is él. E város a Konstantinápoly felé vivő út fontos állomása lévén, sűrűn megfordultak benne magyar szekeresek — például a brassói szász kereskedők áruit szállító hétfalusi csángó fuvarosok —, aztán jöttek ide magyar mesteremberek, a törökellenes harcok idején székely katonák. Közülük nem kevesen megtelepedtek itt. Koós Ferenc az *Életem és emlékeim*ben csak eklézsiája, a református egyházközség történetére figyelt, ezt 1815. május 15-ig vitte vissza az időben, az első lelkész — Sükei Imre — megérkezéséig. Újabban felszínre került adatok alapján a magyar protestáns hívek jelenlétét 1690-től számíthatjuk; két kuruc hadnagy, Makray és Décsey ekkor vásárolta meg a mai Palota téren — akkor Fintina Bouluinak hívták, vagyis Ökörítatónak — azt a helyet, amelyen jelenleg az evangélikus templom áll. Ide református imaházat emeltek fából. 1717-ben Bercsényi menekülő kuruc serege állomásozott Bukarest közelében, Vácărești falunál, a mai Berceni nevű városrész táján, s mikor a kuruc tábort feloszlatták, a katonák egy része nem ment tovább, letelepedett. Az evangélikus szász betelepülők időközben a közösen használt templomot saját kezelésbe vették, németül prédikáltak benne. Sükei Imre ebben a német templomban kezdett a XIX. század elejétől igét hirdetni magyarul, míg saját temploma fel nem épült. Sükei Imre Bukarestben nősült meg 1821-ben, egy Kiss György nevű mészáros Mária lányát vette el; két fia közül az egyik, Károly — aki a nagyenyedi kollégiumban tanult — 1848 tavaszán Petőfi és Jókai barátjaként részt vállalt a pesti ifjúság márciusi forradalmából. Sükei nősülése mutatja, hogy Kiss György-szerű, módosabb iparosok is éltek már Bukarestben, akik egy papné kelengyéjét elő tudták teremteni. A többség azonban a század elején még cseléd-ség. Számuk nem ismeretes. Barabás Miklós, a neves arcképfestő, aki a múlt század harmincas éveiben Bukarestben tevékenykedett, *Önéletrajzában*, 1831—1833-as keltezéssel így jellemzi a Raimondi családot, kosztadóját:

Az egész család igen művelt volt, a kisasszonyok, sőt az anyjok is a román és a modern görög nyelven kívül (amely a szultán által odaküldött görög fejedelmek révén a román aristocratia szalonnnyelve volt) jól tudtak franciául, olaszul, sőt magyarul is elég jól beszéltek, mely utóbbit a magyar cselédek-től és dajkáktól tanulták el. (Sok székely cseléd volt Bukarestben, mert jól fizették őket [...] így aztán sok bojár és rokona tudott többé-kevésbé magyarul.)

Koós Ferenc 1866-ban, a nagymérvű székely kivándorlás idején írta:

A nép munkás osztálya talán Európa egy városában sem jut könnyebben életmódhoz, kenyérkereséshez és vigalomhoz, mint Bukarestben, hol a munka kora tavasztól késő őszig mindig több, mint a munkáskéz. Ez egyik fő oka a székely kivándorlásnak is, melyről mentül többet írnak a magyar lapok, annál nagyobb mérvben emelkedik.

Koós különben már két évvel előbb, 1864-ben jelezte egyik újságcikkében:

Ma ritka azon [bojár] udvar, hol öt-hat magyar cseléd ne találtatnék. A bojár a magyar cselédet pontosságáért és igazlelkűségéért leginkább kedveli.

Ebből vonta le Koós a következtetést, hogy a székely kivándorlást képtelenség megakadályozni. Hozzá kell hát látni — érvelt Koós — e munkát kereső emberek szellemi táplálékának biztosításához. E felismerés és népnevelő szándék jó körülmények között talált érvényesülésre a korabeli Bukarestben, a polgárosodás korszakában. A múlt század ötvenes, hatvanas éveiben a „régie” cseléd-rétegek mellett a városban számos magyar iparos, kereskedő, sőt értelmiség is élt. Részint a leverett szabadságharc menekültjei voltak, akik oltalmat nyertek Bukarestben, részint megélhetést kereső kereskedők, orvosok, mérnökök. Koós Ferenc, a hajdani marosvásárhelyi diák ösztönösen fog hozzá a cselekvéshez, s talán nem is sejtí, hogy amit tesz, mennyire a haladás irányába esik; szövet-gése maga a történelem. Szociológusok megállapítása igazolódott az 1850-es évek Bukarestjében is:

A nemzetiségi eszme modern produktum, s szoros összefüggésben van a naturálgazdálkodásról az árutermelésre való átmenettel és az iparos és kereskedő városi élettel.

Veress Sándor
(1828—1884)

Igen jellemző, hogy az 1857-ben megalakult bukaresti magyar kaszinó és olvasóegylet — a Hunnia — kezdeményezője nem Koós Ferenc volt, hanem egy kereszmester, Nagy István.

1857. augusztus hóban — írja Koós — meglátogatott Nagy István kocsigyáros [...] ki akkor a Gorgan nevű városrészben lakott, és saját házzal bírt ott [...] Elmondá, hogy ő épp most érkezett haza Konstantinápolyból, ahol örömmel győződött meg arról, hogy ott a magyar emigránsok és az ott lakó magyarok kaszinót alapítottak és tartanak fenn. Ő azért jött hozzám, hogy beszéljessük meg, vajon nem lehetne-e Bukarestben is hasonlóképpen magyar kaszinót alapítani [...] Gondolkozzam, mondá, efelől, mert itt igen nagy szükség volna egy kaszinóra, melyben az összes bukaresti magyarság felekezetikülönbség nélkül tömörülhetne. Biztosított, hogy sok tagot fogunk találni, csak tegyem meg azt a szívességet, hogy álljak az ügy élére.

Polgárosodási igényként jelentkezett tehát a bukaresti magyarság első nemzetiségi-kulturális szervezkedése. A kaszinó bizonyos mértékben mai értelemben vett művelődési ház volt, amely felolvasó és szavalóesteket rendezett, elindította a bukaresti magyar műkedvelő mozgalmat. Itt szervezték meg a magyar tanoncifjak oktatását is. Különbséget soha nem tettek — ez is polgári vonás — a kaszinó református, katolikus, zsidó vagy lutheránus tagjai között. (Koós nem véletlenül jegyezte meg Nagy Istvánról, hogy katolikus létere jött el hozzá, a református lelkészhez, a kaszinó megalapítása ügyében.) De a kaszinó a gazdagabb polgári rétegek egyesülete lett; az iparossegédek és tanoncok az évi két arany részvényt nem tudták megfizetni. Ok Koós Ferenc ösztönzésére létrehozták a magyar iparos olvasóegyletet. Ez három évig működött, aztán egyesült a Hunniával, majd megint elszakadt tőle, hogy 1867-ben végképp összeolvadjanak.

Szellemi mozgalmaink egyetlen drága köve — írta ebben az évben Koós — olvasóegyletünk, a „Hunnia“ és a magyar iparosok egyesülete, melyeket a napokban egyesítettünk, hogy egyesített erővel a célnak: [...] művelődésünknek annál hasznosabban megfelelhessenek.

Ez már világosan kifejtett polgári demokratikus célkitűzés. A múlt századi bukaresti magyarság nemzetiségi eszménye két fő forrásból táplálkozott: beilleszkedés az ország életébe, a román nemzet hagyományainak megbecsülése és tisztelete, testvéri érzelmek minden nemzet iránt; másik fő vonása pedig — a testvériség elválaszthatatlan részeként — önmaguk hagyományainak ápolása, az anyanyelv gondozása, a közös művelődés demokratikus igénye. Koós Ferenc és Veress Sándor ezt a két forrást talán csak ösztönösen érezte meg. Mikó Imre gróf, aki távolról együttérző tanúja volt Koós Ferencék munkájának, a kaszinó megalakítása után Koóshoz írt levelében megfogalmazta, mi lehet a bukaresti magyarság haladó nemzetiségi életvitelének alapja. Mikó Imre tanácsait így foglalhatnók össze: lojalitás a többségi nép iránt, az állam iránt, a többségi nemzet törvényeinek és hagyományainak őszinte tisztelete és megbecsülése. Ugyanakkor hangsúlyozta a másik előfeltételt: a kisebbség (nemzetiség) szokásainak, sajátos hagyományainak, anyanyelvének megőrzését, ápolását, lelki habitusának tiszteletét.

Koós Ferenc számtalanszor tanúságot tett a románság iránti szeretetről, megbecsüléséről. Veress Sándor pedig, Románia első vasútépítő mérnöke — az ő műve a Turnu Severin—Craiova vasútvonal, ő vezette be Romániában a modern háromszögletes-tagosítottos felmérést, s ezzel a román kataszterizálás alapjait vetette meg — még szélesebb kitekintéssel így nyilatkozott:

Borzasztó bűn a nemzeteket egymás ellen fanatizálni, engedjétek őket szabadon érintkezni egymással, és nem lesz vallási és nemzetiségi gyűlölet, hanem barátság és szeretet.

Koós Ferenc és a kaszinó minden eszközzel elősegítette a románok és a magyarok „szabad érintkezését egymással“ a kultúrában. A Hunnia hatására került sor a kolozsvári magyar színház bukaresti vendégszereplésére 1860-ban. Emlékiratában Koós csak sejteti, hogy kezdeményezésüknek nem csupán kulturális mozgatói voltak; ki akarták nyilvánítani a bukaresti magyarok, az ott élő 48-as emigránsok Habsburg-ellenességét. A bécsi rendőrminisztérium titkos iratainak nyilvánosságra hozatala után derült ki, hogy a vendégszereplést a császár kémei valóban ellenséges lépésnek tekintették, s a bukaresti Nemzeti Színház kolozsvári vendégszereplését ezért akadályozták meg. A bécsi rendőrminisztérium üldözöbe vette a bukaresti magyarok rövid életű lapját, a *Bukaresti Magyar Közlönyt*, amely Koós Ferenc szerkesztésében a béke és testvériség hirdetője volt. A bécsi hatóságok megtiltották a lap postai terjesztését a birodalomban. Sőt, Koósék szerény lapocskájának híre a messze Augsburgig elért, s az egyik legreakciósabb korabeli lap, az *Augsburger Allgemeine Zeitung* Bécs segítségére sietve „félreverte a vészharangot, hogy a Bukarestben szerkesztett magyar lap égisse alatt Európa »békéje« ellen konspirálnak“ (Engel Károly). Lám, a császári kamarilla és az európai reakció szemében a nemzetiségi megbékélés s egyben a nemzetiségi eszmény, az anyanyelv szabad használata, a nemzetiségi közművelődés a birodalom „biztonságát“ veszélyeztető „lázadásnak“ számított — még külföldön is!

Ösztönös szerepe volt a bukaresti magyar kaszinónak magyar művek románra fordításában. Maga Koós Ferenc rendszeresen tudósította a pesti lapokat a román szellemi élet eseményeiről. 1866-ban írta a *Hazánk s a Külföld* hasábjain: „Nem-sokára színre került Szigligeti *Cigánya* is, melyet a román nemzeti színház igazgatója hozatott Pestről, s fordítottat le; közelebbre pedig Reményi Edét várjuk, kit itt lelkesülten fognak fogadni.“ Érdemes lenne utánanézni, hogy végül is lefordították-e a *Cigányt* románra, s előadásra került-e Bukarestben? A legújabb *Magyar irodalmi lexikon* Szigligeti-címzava csak a *Szökött katona* 1929-es román fordításáról tud.

...nevezetes a mostani kultuszügyérnek egy tervezete, melyet a kormány meg is erősített — írta Koós 1866 tavaszán —, Rosetti ti. eljöttek véli az időt, midőn egyformásítani és megállapítani kellene a román nyelv helyesírását, azaz midőn szerkeszteni kellene egy jó nyelvtant és szótárt. E végre Erdélyből, Bukovinából, Máramarosból és a Bánáttól is fognak 3—3 román nyelvtudóst meghívni, kik úti költségül nyolcvan aranyat, napi díjúl kettőt kapnak, s két hóig kell majd együttműködniük, úm. augusztusban és szeptemberben.

Ilyen behatóan ismerte Koós Ferenc a korabeli román szellemi élet mozgását, problémáit! Eppígy ismerte a román falut, a parasztok életkörülményeit, hangulatát. Evégett nyilván utaznia kellett, s utazott is sokat. Bejárta a Baragánt, Havaselvét, Moldvát (a csángók közt faluról falura járva összegyűjtött minden megszerezhető adatot), sűrűn vendégeskedett Piatrán élő tisztartó testvérénél. Teljes szívvel a nyomorgó, kiszolgáltatott román parasztokkal tartott.

A jobbgység felszabadítása megtörtént — írja emlékiratában Koós —, de nyitva hagyatott a legtágasabb kapu, melyen a régi igazságtalanságok visszatérhettek... Ezt szabad egyezkedésnek nevezték, holott a földesúr önkényének dobták oda a községet, mert a legtöbb helyen hajmeresztő feltételeket szabott a földesúr a parasztok elé.

Koós Ferenc azt is látta, hogy ezek az állapotok előbb-utóbb lázadáshoz fognak vezetni; öregkori naplójában állandóan emlegeti a szerinte feltétlenül bekövetkező nagy romániai parasztfelkelést, amely 1907-ben ki is tört, Koós azonban két évvel előtte Brassóban meghalt.

Bukaresti másfél évtizede vezette el Koós Ferencet ahhoz a felismeréshez, hogy saját nemzetisége hasznos szolgálatához hozzátartozik a kölcsönös megismerés, a kulturális közeledés előmozdítása. Egész életében, Bukarestből való 1869-es elköltözése után is rendszeresen fordított magyarra román irodalmi műveket. „Eddig 29 román elbeszélést fordítottam, a harmincadik most van munka alatt” — jegyezte be naplójába 1895-ben. Fordításainak teljes jegyzékét nem ismerjük; érdeklődött a román népmesék iránt, szívesen tolmácsolta az alkatával rokonnak érzett Alexandru Vlahutá munkáit, aztán Duiliu Zamfirescut, Caragialét, Ioan Slavici-ot is. Néha recenziókat írt, így *Régi és új csokolyok* címmel 1864-ben a *Kolozsvári Közlöny* 96. számában magyarul elsőnek ismertette Nicolae Filimon könyvét, az első román regényt. Tanulmányt szerzett arról, hogy a reformáció milyen befolyást gyakorolt a román egyházi irodalomra. A *román színészet története Romániában* címmel 1864-ben áttekintette a román színjátszás történetét Caragea vajda idejétől 1844-ig. Jellemző, hogy Ács Károly, az első magyarra fordított román népköltészeti gyűjtemény szerzője a hatvanas években Koós Ferencnek küldte el összes román műfordításait, hogy adja át Cuza fejedelemnek. „El is vittem azonnal a cotroceni-i zárdába, ahol Cuza nyaralni szokott” — írja. A fordítások végül is a költő Dimitrie Bolintineanuhoz kerültek, további sorsuk ismeretlen.

Koós Ferenc az öröm hangján jegyezte fel 1864-ben:

A Hunnia magyar báljai pedig míg egy részről ennek eszközt nyújtanak magyar könyvek vásárlására, másrészt a magyar viseletnek, magyar táncnak és szellemnek nemcsak védbástyái, de sőt hatalmas terjesztői is. Azon román ifjak, kik ebben részt vesznek, csak oly jó kedvvel járnak nemzeti táncukat, mint a született magyarok.

Polgári és népi szinten állandó volt az őszinte román—magyar érintkezés és érdeklődés. A már említett Sándor József 1943-ban — a hajdani személyes tanú hitelével — idézte fel a múlt századi bukaresti nemzetiségi békét, harmóniát a gyűlöletsztítás fasiszta mákonyával szemben:

Szüleim egyelőre az akkori Havasalföld, a mai Románia fővárosában, Bukarestben álltak meg, ahol már sok emigrált és menekült honvéd tartózkodott, mert más volt akkor ott is a közszellem, semmint az ma jelentkezik.

A bukaresti magyarság múlt századi demokratikus vezetői tehát, elsősorban Koós és Veress, a nemzetiségi életvitel két összetevőjét, a nemzetiségi sajátosságok gondos ápolását és a román—magyar együttélés testvéri szálainak erősítését párhuzamosan teljesítették. Nem mindig békés légkörben; nemcsak a bécsi hatóságok üldözték messzire nyúló kezekkel a bukaresti magyarság demokratikus megmozdulásait — a vezető szerepet vállaló 48-as emigránsok miatt is —, de az erdélyi magyar konzervativizmus sem nézte jó szemmel a barátkozást; egyes nacionalista bukaresti román lapok pedig nemegyszer fakadtak ki dühös türelmetlenséggel Koósék ellen, a hatóságok beavatkozását követelve; az iskolafelügyelők például nem is késlekedtek akadályozni, ha tehették, a bukaresti magyar iskola működését. Koósék azonban maguk mellett érezhették a Habsburg-elynyomásban is élő haladó magyar erők és a román demokratikus körök támogatását. Maga Cuza fejedelem igen sokszor baráti gesztusokkal adta tanújelét együttérzésének a bukaresti magyarsággal. Mindaz, amit Koósék ilyen körülmények között Bukarestben végeztek, arra a törekvésükre vall, hogy baráti kezet nyújtsanak — a

költő Medgyes Lajos kívánsága szerint — a „román elemnek“, s a testvériség életető légkörében gondoskodjanak saját nemzetiségük fennmaradásáról. Minden testvériség alapvető igénye a másik fél támogatása abban, amire egyiknek a legnagyobb szüksége van. Felbecsülhetetlen értékű volt az a segítség, amellyel a korabeli Bukarest demokratikus román körei, lapjai elősegítették az akkori romániai magyarság anyanyelvének, nemzeti sajátosságainak ápolását.

Utaltunk arra, hogy Koós Ferenc — a Bukarestben élő magyar értelmiségiek közül először — foglalkozott a havasalföldi magyarok betelepülésének történetével is. Úgy tűnik, fölismerzte, hogy az önismeret csak a történelmi tudattal lehet teljes, alkotásra serkentő. Széles körű ismereteket gyűjtött az elmúlt századokról. Az első bukaresti magyar nyelvű lapról írt tanulmányában Engel Károly említi, hogy a *Bukaresti Magyar Közlöny* 1860. július 21-i számában George Sion magyarra fordított elbeszélését közölte *Ferenc százados mulatóháza Iaşiban* címmel, s a fordításhoz fűzött kommentárjában felkérte a Iaşiban élő magyarokat, tudassák a szerkesztőséggel, hogy épségben van-e még városukban az a kőkereszt, amelyet a XVIII. században a Moldva szabadságáért meghalt magyar huszárok emlékére állítottak volt. A magyar kaszinóban Koós Ferenc rendszeres előadásokat tartott történelmi témákról, különösen a magyar—román történelmi kapcsolatokról (Erdélybe való visszatérése után, 1870-ben erről külön munkát adott ki Marosvásárhelyen, *Történelmi dolgozatok a magyar és román nemzet viharos korszakából* címmel), és mivel — mint emlékiratában írja — „tárgyam hallgatóim legnagyobb része előtt ismeretlen volt, nagy érdeklődéssel hallgatták azokat, és elismerésükkel jutalmazták“.

Az önismeretnek leggyengébb oldala a bukaresti magyarok körében a múltra vonatkozó ismeretek hiánya volt; Koósék nemcsak arról gondoskodtak, hogy ezt pótolják, hanem demokratikus szellemű történelmi előadásokkal erősítették a hallgatók szabadságszeretetét. Nem a császárok „dicsőségéről“ beszéltek, hanem a 48-as szabadságharc híres csatáiról, a felkelők hősiességéről. (Koós Ferenc Kossuth-huszárként küzdötte végig — utolsó napig — a szabadságharcot, volt miről beszélnie.) Veress Sándor részleteket olvasott fel akkor készülő munkájából, amely később *A magyar emigratio a Keleten* címmel jelent meg, s miként Koós írja emlékiratában: „ezen felolvasások alkalmával nyilvánult általános elismerés buzdította őt arra, hogy művét még életében igyekezzék kiadni, amit aztán meg is tett.“

Veress Sándor egyébként kiváló előadó volt, élete pedig regényes kalandok sorozatának is beilllett volna: önkéntes a szabadságharcban, hadnagyként menekül bolgár földre, Kossuth Lajos hűséges társa az emigrációban, Várnában iparos lesz, kitanulja a szabómesterséget, tolmács a krími angol sereg mellett, dobzdzsa gazdálkodó, sztambuli bütorkereskedő, majd Londonban mérnöki diplomát szerez, ezt használítja Bukarestben. Személyes élmények alapján szólhatott Petőfi Sándorról, akivel Debrecenben ismerkedett meg. Veress nagy tiszteletnek örvendett a bukaresti magyarok körében — éppígy becsülték és szerették román ismerősei is —, halálakor, 1884-ben egyik tisztelője ezt írta róla a *Bukaresti Híradóban*: „anélkül, hogy akarta volna, sőt merem mondani, hogy tudta volna — a bukaresti magyarok vezére lett.“

Veress Sándor népszerűségét arra használta föl, hogy ébren tartsa a lelkekben a szabadság szeretetét. Következetes ember volt, az 1867-es kiegyezés után sem tért vissza szülőföldjére, sohasem kötött békét a Habsburgokkal.

Koósék, Veressék állandó, nem lankadó gondja volt a bukaresti magyar népiskola fenntartása. Jól tudták, hogy az anyanyelvű művelődés nélkülözhetetlen feltétele az iskola. Ezekben van letéve a nemzetiség jövőjének alapköve — írta Koós Ferenc 1864-ben. A későbbi dévai tanítóképzései igazgató és brassói tanfelügyelő jelentős, haladó szellemű pedagógiai szakíró is volt. Ő maga a marosvásárhelyi kollégiumban — bármennyire különösnek tűnik is ez! — egyáltalán nem tanult magyar nyelvtant, noha tanult németül, görögül, latinul is. Úgy tartották, hogy aki született magyar, annak minék magyar nyelvet tanulnia.

Nem tudták még akkor azt, nem is sejtették — mondja emlékiratában —, hogy nyelvtanból idegen nyelvet csak úgy lehet alaposan és jól megtanulni, ha az ember saját anyanyelvét alaposan ismeri.

A pórfiúnak, ahogyan magát nevezte, és a nemzetiségi sors részesének mindeképpen rokonszenves volt, amit Apáczai Csere János kolozsvári székfoglalójában kifejtett, hogy tudniillik csak az anyanyelvű oktatás teszi lehetővé a szellemi felemelkedést. Tanfelügyelőként Koós állandó figyelmet szentelt a népoktatásnak, s a nép nevelését nem tartotta befejezettnek az elemi iskolával; egyik előfutára a mozgalomnak, amit ma felnőttoktatásnak nevezünk.

Szellemi portréjának fontos vonása, hogy tanfelügyelő korában nemcsak a magyar gyermekek számára ismerte el az anyanyelvű oktatás hasznát, jogát, hanem éppígy a románok vagy a németek számára is. Az erdélyi román népis-koláknak Vasile Goldişsal közösen írt tankönyvében Apáczai pedagógiai elveit érvényesítette. Érettségi biztosként a brassói román diákokhoz mindig anyanyelvükön szólt; öregkori naplójában feljegyezte, hogy éppen azért, mert mindig becsülte a román tanárok, diákok nyelvét, a helybeli magyar hatóságokkal való harcai idején a brassói románok talán még magyar kollégáinál is jobban becsülték. Valóban, nincs nagyobb próbája az emberségnek és elvhűségnek: többségi helyzetben dönteni olyan igényekről, amelyekért valaki kisebbségi helyzetben küzdött. Koós Ferenc derekasan kiállta ezt a próbát is.

Koós, a volt vásárhelyi diák tudta, hogy „a dalolás egyik leghatályosabb eszköz” az anyanyelvű közművelődésben. Kiss József kántortanítóval együtt dalkört alakított Bukarestben, s maga is beállt a dalosok közé. A magyar iskola növendékei ünnepnapokon a kotrocsenyi zárda környékére kirándultak, s ott magyar népdalokat énekeltek, amelyeket a felnőttek is hamar megtanultak. Így vezette vissza a bukaresti magyar iparosokat, kereskedőket, értelmiségieket a népdal tiszta forrásához.

Mikor a megszűnt *Bukaresti Magyar Közlöny* előfizetőinek dönteniük kellett, mi történiék az 1861. évre befolyt díjakkal, 2166 forinttal, ezt a pénzt szívesen aján-dékozták a ploieşti-i magyar kolónia céljaira. Ploieşti-ben ekkor már sok magyar élt, itt vitt át az út Erdélyből Bukarestbe, a vándorlásba beleuntak letelepedtek itt; vonzotta ide a munkát keresőket a felvirágzó olajbányászat is.

Koós elköltözése, majd Veress Sándor halála után — illetve még előbb is — a bukaresti magyarság szellemi és érzelmi sikon is lényegében meghasonlik önmagával, két irányzat alakul ki. Helytálló Engel Károly ama megállapítása, hogy az olvasóegylet részéről 1885-ben és 1899-ben kiadott *Bukaresti Közlöny*t már bizonyos kispolgári szellem lengi be. Hasonló differenciálódás másutt is végbemegy; a nemzetiségi törekvések egyik szárnya a nacionalista eszmékhez közelít, másik a szocialista munkásmozgalomhoz. Koós Ferenc mindvégig következetes maradt eszményeihez; nem véletlen, hogy Bartha Miklós lapja, a kolozsvári *Ellenzék* 1893-ban a nemzetiségi kérdés demokratikus szakértőjeként kéri fel közreműködésre őt. Koronként iránycikkeket is kérünk, főleg a nemzetiségi kérdésekben — olvassuk a szerkesztőség levelében.

A bukaresti magyarság másik része cselekvő módon bekapcsolódott a kibontakozó munkásmozgalomba. Egyetlen példát kívánunk felhozni, egy most 78 éves bukaresti csángó visszaemlékezését. Ez a Dávid András egy Szócs Bálint nevű, háromszéki származású kovácsmesternél tanult szakmát, majd fiákeres, aztán — mikor az idő, a megélhetés így parancsolta — sofőr lett. A kovácsok között ismeretséget kötött szocialista meggyőződésű román és magyar segédekkel, inasokkal. Ők vitték el, név szerint egy Orbán János nevű csángó társa, a szocialista ifjúsági szövetség otthonába. Itt nemegyszer hallotta beszélni Dobrogeanu-Ghereát.

— Emlékszik-e még reá? — kérdeztem. Mély nyomokat hagyhatott benne az emlék, így felelt: — Mintha most is látnám. Alapos öregember volt, erőteljes a nézése. A szemével megbabonázta az embert.

A szocialista ifjak szervezetének székházát abban az időben (ki tudja, hányadszor?) rendőrök szállták meg. Verekedés kezdődött. A fiatalok közül sokat a lépcsőn dobtak le. Dávid András is egy rendőrlégénnyel került szembe: arca sajtott.

Ez az epizód is bizonyítja, hogy a nemzetiségi eszme, a demokrácia és jog-egyenlőség, az önbecsülés és kölcsönös megismerés eszménye a maga következetes híveit a szocialista mozgalmakhoz vezette el.

De ez már egy másik írás témája lehet.

Beke György

